

KIRISH

Dessertatsiya mavzusining dolzarbligi va zarurati.

Mazkur dissertatsiya amerikalik yozuvchi, shoir va adabiy tanqidchi John Updike (1932–2009) ijodidagi mifologik jihatlarni o'rganishga bag'ishlangan bo'lib, uning iste'dodi hali hayotligi chog'idayoq e'tirof etilgan. Bunga dalil sifatida yozuvchining ko'plab mukofotlar bilan taqdirlanganini keltirish mumkin. Ular orasida ikki marta berilgan Pulitzer Prize (1982 va 1991-yillar), O. Henry Award (1966), Fransiyaning Order of Arts and Letters (1995), shuningdek AQShning National Medal of Arts (1989) mukofotlari ta'kidlashimiz kerak.

Apdayk ijodini o'rganishga o'nlab monografiyalar, dissertatsiyalar hamda yuzlab ilmiy maqolalar bag'ishlangan bo'lib, ular nafaqat uning vatani — AQShda, balki Angliya, Fransiya, Kanada, Germaniya, Ozarbayjon va Rossiyada ham yaratilgan. O'zbekistonda esa hali bu ijodkorning mifopoetik jihatlari mahsus taqdid etilmagan deb o'ylayman.

Ushbu tadqiqotning ahamiyati John Updike ijodida mifopoetik fikrlashning muhim rol o'ynashi bilan belgilanadi. XX asr Amerika adabiyotining eng mashhur namoyandalaridan biri bo'lgan yozuvchi, o'z asarlarida mifologik strukturalar, arxetipik xarakterlar, nasriy va abadiy syujetlarni zamonaviy badiiy tafakkur bilan birlashtiradi.

Yozuvchining ko'plab romanlaridagi mifologizm turli usullarda namoyon bo'ladi: ba'zan u yashirin (implitsit) tarzda ifodalanadi "Quyvon" tetralogiyasi, "Ferma", "Er-xotin juftliklar", "Keling, turmush quraylik"), ba'zan esa realistik kundalik hayot bilan yonma-yon mavjud bo'ladi ("Istvik jodugarlari", "Braziliya"), yoki metaforalar orqali aks ettiriladi ("Kentavr"). Apdaykning o'zi intervyularidan birida shunday degan: "Men hali miflardan xoli bo'lgan birorta ham kitob yozganim yo'q." Bundan tushunish mumkinki bu inson miflarsiz hech qanday asar yozmagan.

1 Plath J. (ed). Conversations with John Updike. University Press of Mississippi. P. 96.2 Стояновская Е. Беседа с автором «Кентавра» // Иностранная литература. – 1965. – №1. С. 257.3

Shuni takidlash joizki yozuvchi o'z asarlarida arxetipik sxemalardan foydalanishini ham ochiq tan oladi: "Roman uchun yangi shakl va yangi struktura izlashning ma'nosi — aslida bir xil,

o'lmas syujetlarni yangicha ifodalashdir. Har bir ijodkor, qaysi asrda va qaysi san'at turida ijod qilishidan qat'i nazar, aynan shu syujetlarga qayta-qayta murojaat qiladi."

John Updike asarlarida nafaqat voqelikning soddalashtirilmagan, balki unung chuqur ijtimoiy, falsafiy va psixologik ijodlari ham tasvirlanadi. Bu nuqtai nazardan shuni tushunish mumkinki, nasriy ijodi o'zining mifopoetik tabiati bilan ajralib turadi.

Shuningdek u yana qo'shimcha qiladi:

"Har qanday asarni men go'yo ikki asosiy o'qqa ajratilgandek tasavvur qila olaman: u yoki yovuzlikning jazolanishi va ezgulikning g'alaba qilishi g'oyasining cheksiz variantlaridan biri, yoki go'zal erkak va go'zal ayolning bir-biriga azaliy intilishi haqidagi hikoyaning yangi talqinidir."

Garvard universiteti bitiruvchisi, professional adabiy tanqidchi bo'lgan John Hoyer Updike amerika va yevropa adabiyoti hamda falsafasini mukammal darajada bilgan. Shu bois uning dunyoqarashi va poetikasiga ta'sir ko'rsatgan yozuvchi va mutafakkirlar ro'yxati nihoyatda kengdir: Soren Kierkegaard, Jean-Paul Sartre, Martin Heideggerlardan tortib, Marcel Proust, James Joyce va Vladimir Nabokovgacha bo'lgan ijodkorlarni o'z ichiga oladi.

Apdayk ijodiga ta'sir ko'rsatgan adabiy manbalar ichida ayniqsa James Joyce ta'siri yaqqol seziladi. U XX asrning eng yirik mif yaratuvchilaridan biri hisoblanadi. Shuningdek, Vladimir Nabokov ham muhim o'rin tutadi — Apdaykning o'z e'tirofiga ko'ra, aynan u uning asosiy ustozidir.

Ko'plab adabiyotshunoslar va tanqidchilar Apdayk ijodida aynan shu ikki ijodkorning ta'sirini alohida qayd etadilar. Xususan, ular nafaqat "Kentavr" romanining Ulysses bilan, balki *A Portrait of the Artist as a Young Man* hamda "A&P" hikoyasining Araby bilan o'zaro bog'liqligini ko'rsatadilar.

Shu jihatdan adibning "Braziliya" (Brazil, 1994) nomli ijodi mo'jizaviy realizm yo'nalishiga xos bo'lgan roman sifatida mashhur bo'ldi.

Mif insoniyat tafakkurining eng qadimiy shakllaridan biri bo'lib, borliq, tabiat va jamiyat haqidagi ibtidoiy tasavvurlarni o'zida mujassam etadi. Jahon adabiyotida mifologik qatlamning badiiy asarlar tarkibida qayta talqin etilishi muhim estetik hodisa sanaladi. Amerikalik yozuvchi Jon Apdaykning "Brazilya" romani

ana shunday asarlardan biri bo'lib, unda mifologik motivlar real hayot voqealari bilan uyg'un holda tasvirlangan. Asarda Tristan va Izolda afsonasining zamonaviy talqini, Braziliya jamiyatidagi ijtimoiy hamda irqiy tafovutlar, sevgi va taqdir masalalari mifopoetik vositalar orqali yoritiladi. Shu jihatdan, romanda mif va haqiqat uyg'unligini tadqiq etish asarning badiiy-estetik xususiyatlarini ochib berishda muhim ahamiyatga egadir.